НАВЧАННЯ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

TRAINING OFFICERS OF THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE TO APPLY MEASURES OF PHYSICAL INFLUENCE IN THEIR PROFESSIONAL ACTIVITY

Стаття присвячена одній із актуальних проблем сьогодення, а саме навчанню офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України застосування заходів фізичного впливу в професійній діяльності. У цьому правоохоронному органі це питання в педагогічному контексті досі не розглядалося. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як «заходи фізичного впливу», «методи навчання», такі як словесні (лекція, бесіда, пояснення та розповідь), методи наочності (демонстрація, показ) і практичні методи. Основна увага зосереджується на практичних методах навчання. Так, на першому курсі курсанти вивчають основні положення рукопашного бою, техніку виконання ударів руками, ногами та захист від них, техніку застосування ПР-73, тактику маневрування під час нападу однієї особи і групового нападу, тактику відбиття несподіваного нападу однієї особи, тактику відбиття групового нападу (трьох осіб), тактику ведення рукопашної сутички в умовах оточення. Протягом другого курсу курсанти опановують больові й прийомні затримання, їх базову техніку та кидки. Після засвоєння техніки виконання кожного прийому та кидку його починають застосовувати як звільнення від захватів, захист від ударів рукою, ножем, палкою, обеззброювання в разі загрози пістолетом спереду та ззаду. Далі відбувається зв'язування мотузкою, поясом ремінцем або одягання кайданок, затримання й конвоювання. На третьому курсі напрацьовується індивідуальна техніка прийомів затримання й самозахисту за рахунок контрольного підбору прийомів індивідуальної техніки та адаптування підібраних прийомів під затримання, захист під час нападу озброєного правопорушника, тактика й техніка застосування маневрування (обмежений простір, група осіб). На четвертому курсі курсанти закріплюють індивідуальну техніку застосування заходів фізичного впливу при взаємодопомозі один одному, обеззброювання в умовах обмеженого простору, тактику і способи застосування підручних засобів (аксесуарів одягу, ручки, блокноти, запальнички, гребінці, предмети посуду тощо).

Ключові слова: заходи фізичного впливу, офіцер, Державна кримінально-виконавча

служба України, методи навчання, рукопашний бій.

The article is devoted to one of the current problems of today, namely the training officers of the State Criminal and Executive Service of Ukraine to apply measures of physical influence in their professional activity. This issue has not been considered by the law enforcement agency in the pedagogical context yet. In particular, the essence of such concepts as measures of physical influence, teaching methods such as verbal (lecture, conversation, explanation and story), methods of visualization (presentation, demonstration) and practical methods are revealed. The focus is on practical teaching methods. Thus, during the first year cadets study: the basic provisions of hand-to-hand combat, technique of punches and kicks and protection against them, technique of PR-73 (a police baton) applying, tactics of maneuvering during a single attack and group attack, tactics of repelling an unexpected attack of one person, tactics of repulsing a group attack (three people), tactics of hand-to-hand combat in the entrapping conditions. During the second year, cadets master: pain and detention holds, their basic techniques and throws. After mastering the technique of each hold and throw, it is used as a release from grips, protection from blows with a hand, knife, staff, a way of disarmament when threatened with a gun in front and behind. Then there is tying with a rope, a belt or handcuffing, detention and conveying. During the third year, an individual technique of detention holds and self-defense is developed by means the control selecting of the holds of individual technique and adapting the selected techniques for detention and protection during the attack of an armed offender. Tactics and techniques of maneuvering (limited space, group of people). During the fourth year, cadets master their individual technique of physical measures applying while helping each other, disarmament in a confined space, tactics and methods of using improvised means (clothing accessories, pens, notebooks, lighters, combs, utensils, etc.).

Key words: measures of physical influence, officer, State Criminal and Executive Service of Ukraine, teaching methods, hand-to-hand combat.

УДК 37:355.23:343.8:355.233.22:796.8 (477)(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-2.12>

Петрик Д.П.,
аспірант кафедри педагогіки, психології
і методики фізичного виховання
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка,
старший викладач кафедри фізичної
підготовки
Академії Державної пенітенціарної
служби

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Одним із елементів професійної підготовки офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України) є володіння та застосування заходів фізичного впливу згідно з нормативними документів до правопорушників у місцях позбавлення волі. Цей процес вимагає особливої уваги, оскільки під час виконання службових обов'язків досить часто перед працівниками постає загроза життю та здоров'ю з боку

засуджених. Співробітники мають бути насамперед підготовлені фізично та психологічно, ефективно застосувати свої вміння володіти спеціальними засобами й заходами фізичного впливу. Успіхи підготовки офіцерів ДКВС України багато в чому залежать від правильного використання методів навчання, під якими розуміються методи та шляхи формування відповідних умінь і навичок, удосконалення й розвиток психологічних і фізичних якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розробками методики навчання заходів фізичного впливу в педагогічній науці займалися багато науковців. Так, А.В. Чудик пропонує методику навчання прийомів застосування сили та рукопашного бою в системі фізичної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України [1, с. 248–261]. Б.П. Лукіним, В.А. Бурхайлом розглядаються актуальні питання навчання техніки застосування заходів фізичного впливу майбутніми офіцерами Національної поліції України засобами кикбоксингу [2, с. 170–172]. І.О. Колб досліджував питання застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні [3]. Разом із тим В.І. Плisko, С.Є. Бутов займалися вдосконаленням спеціальної фізичної підготовки курсантів навчальних закладів МВС України шляхом використання нетрадиційного методу формування навичок застосування прийомів фізичного впливу та рукопашного бою на основі оптимізації обсягу теоретичних і практичних занять [4, с. 92–100]. Але багато інших учених по-своєму приділяли увагу цьому питанню.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасній науково-педагогічній літературі особливо не приділяється уваги навчанню офіцерів саме ДКВС України застосування заходів фізичного впливу.

Мета статті полягає у висвітленні методів навчання офіцерів ДКВС України застосування заходів фізичного впливу у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Результат навчання майбутніх офіцерів ДКВС України застосування заходів фізичного впливу в професійній діяльності немало від чого залежить, а саме точного використання методів навчання, маються на увазі шляхи та методи формування в них відповідних навичок і вмінь самозахисту, розвитку і поліпшення психологічних і фізичних якостей. Заходи фізичного впливу не розглядаються як самостійний вид одностороннього з власним бойовим розділом. Термін «заходи фізичного впливу» є вузько специфічним і застосовується виключно як дії самого затримання правопорушників, злочинців або самозахисту правоохоронця. Особливістю є обов'язкове виконання цих дій у межах правового поля [5, с. 14].

Під час навчання мистецтва ведення рукопашної сутички використовуються різні методи. Основними методами є словесні, методи наочності й практичні. Ці методи повною мірою вирішують завдання морально-вольової, психологічної, технічної та фізичної підготовки офіцерів ДКВС України. Які методи використовувати під час підготовки фахівців, передусім залежить від навчальної програми, кількості передбачених годин, категорії осіб, що навчаються, та їхнього рівня підготовки, стану навчально-тренувальної бази й кваліфікації викладача (інструктора), тобто наявності спортивного звання або чорного

поясу з виду спорту. Також обов'язково у викладача повинен бути практичний досвід служби не менше 3-х років на різних посадах в установах виконання покарань, щоб знати, куди й навіщо необхідно підготувати майбутніх офіцерів. Остання умова є найголовнішою, адже є багато чудових інструкторів у кожному силовому відомстві, які знають свою специфіку роботи та підготовки якісних фахівців для своєї структури. Мова йде про те, що специфіка застосування заходів фізичного впливу в кримінально-виконавчій системі значно відрізняється від інших правоохоронних органів, у разі зміни місця служби виникнуть деякі труднощі в адаптуванні.

Слово є фундаментом у педагогічному процесі. За сприяння слова викладач проводить розминку, пояснює новий матеріал, ставить завдання, контролює виконання вправ і прийомів, проводить аналіз і підбиває підсумки заняття. Слово залишається єдиним засобом мотивації та впливу на осіб, які навчаються. Основними видами цього методу є лекція, пояснення, розповідь та бесіда. Вищезазначені загально-педагогічні методи під час занять зі спеціальної фізичної підготовки дають змогу зберегти якісне проведення заняття.

Лекція – це систематичне, послідовне, усне викладення навчального матеріалу з будь-якого питання, теми чи розділу. Уважається, що це один зі складних різновидів вербального методу доведення матеріалу. Поєднуючи розповідь і пояснення, лекція дає перспективу ґрунтовно визначити значення питань, що вивчаються, підсумувати закономірності й розкрити найскладніші поняття.

Пояснення – це короткий виклад технічних дій, правильної техніки виконання, вплив на організм супротивника й тактичне обґрунтування того чи іншого прийому.

Під час навчання заходів фізичного впливу пояснення поєднується з наочним висвітленням прийомів, показом навчальних відеофільмів і демонстрації стендів або схем.

Пояснення має бути лаконічним (без зайвих слів), виразним, зрозумілим для майбутніх офіцерів ДКВС України. Це забезпечується спеціальною термінологією прийомів рукопашного бою.

Розповідь – виклад інструктором навчального матеріалу з метою створення в майбутніх офіцерів ДКВС України бажання опанувати застосування заходів фізичного впливу шляхом доведення надзвичайних ситуацій, подій, що дійсно мали місце в установах виконання покарань.

Під час відпрацювання прийомів рукопашного бою розповідь найчастіше застосовується для повідомлення яскравих, найбільш вдалих ситуацій застосування прийомів рукопашного бою безпосередньо в конфліктних ситуаціях, доведення прикладного значення рукопашного бою, порівняння рівня підготовки особового складу, організації та методики проведення навчальних занять.

Бесіда – один із методів навчання, у якому викладач веде діалог із підлеглими, перевірка засвоєного навчального матеріалу або теоретичних знань.

Варто зауважити, що в практиці навчання офіцерів ДКВС України заходам фізичного впливу словесні методи не є основними, а тільки виконують допоміжну роль.

Наочність як один із методів. Під час вивчення заходів фізичного впливу до цього методу належить показ і демонстрація.

Показ є найбільш стислим і швидким шляхом ознайомлення офіцерів ДКВС України із заходами фізичного впливу. Він дії та прийоми, за допомогою яких у курсантів формується уява й образ справи, яка вивчається.

На занятті в обов'язковому порядку перше виконання прийому завжди показує викладач, а в разі повторення чи при нагадуванні вправи може демонструватися найбільш підготовленою особою. У всіх випадках він повинен бути зразком для наслідування. Під час навчання заходів фізичного впливу показ паралельно коментується з акцентуванням уваги на техніку виконання та розповсюджені помилки, які зазвичай можуть допускатися. Прийом спочатку виконуються по частинах, потім у повільному темпі, а після – у бойовому. Варто зазначити, що демонстрація не може виступати як самостійний метод, а тільки як методичний прийом, який входить до складу розповіді або пояснення.

Практичні методи. Ці методи посідають основне місце в організації навчання заходів фізичного впливу й зумовлюють активну рухову діяльність офіцерів ДКВС України. У їх основі лежить багаторазове і свідоме повторення вправ, прийомів і дій у різних умовах та обставинах з метою вироблення в співробітників необхідних прикладних навичок і вмінь, розвитку й удосконалення спеціальних, фізичних і психологічних якостей. Основними з них є односторонній (фронтальний) і двосторонній (двостороннє групове навчання) групові методи [1]. Вищеперераховані методи, що є базовими, повною мірою описані в статті О.В. Чудиком, використовуються для навчання прикордонників та в інших правоохоронних органах. Навчання офіцерів ДКВС України заходів фізичного впливу якоюсь мірою також використовує вищезгадані методи, але, ураховуючи специфіку служби, основний вишкіл і перевірка засвоєння знань відбуваються по-своєму.

Так, курс підготовки офіцера ДКВС України до опанування повною мірою застосування заходів фізичного впливу в професійній діяльності триває 3,5 роки, тобто 7 початкових семестрів. З першого курсу курсанти в певній послідовності починають вивчати ази рукопашного бою та по закінченню навчального закладу кожен випускник-офіцер

напрацював індивідуальну, тобто власну, техніку активного захисту й нападу (затримання правопорушника).

На першому курсі курсанти вивчають:

- основні положення рукопашного бою, а саме: стійки, маневрування, захист маневром під час нападу як неозброєної особи, так й озброєної;

- техніку виконання ударів руками та захисту. Удари руками: кулаком у голову й тулуб (прямий, зверху, збоку, знизу, навідліг, удари захвати), основою долоні в голову, ребром долоні по шиї, перенісцю, ліктем і передпліччям у голову й тулуб. Виконання захисту від ударів: руками, ножем, палкою, звільнення від захватів, використання пістолета й кайданок як підручних засобів для ведення рукопашної сутички;

- техніку виконання ударів ногами та захисту. Удари ногами: наступанням на ногу, прямі удари в голілку спереду та литковий м'яз ззаду, прямі удари носком і зупиняючі удари внутрішньою поверхнею ступні в стегновий м'яз спереду, збоку, ззаду, удари коліном в стегновий м'яз. Використання ударів ногами для захисту від ударів: ногами, руками, ножем, палкою, звільнення від захватів;

- техніку застосування ПР-73. Стійки: очікування, бойова. Маневрування. Способи тримання ПР-73: попереднє тримання (однією рукою зворотнім блокуючим передпліччя захватом, однією рукою – палка вільно опущена до низу та двома руками, руки зімкнені в положенні літери V). Бойове тримання (однією рукою – палка на плечі, двома руками – палка внизу, захват за протилежні кінці палки). Удари ПР-73 по вертикальній, горизонтальній площинах, удари по діагоналі та захист;

- тактику маневрування під час нападу однієї особи та груповому нападі: у разі загрози нападу однієї особи зненацька (ззаду), загрози нападу трьох осіб, маневрування в колі осіб, що нападають;

- тактику відбиття несподіваного нападу однієї особи: розрив дистанції, контратака та нейтралізація нападника;

- тактику відбиття групового нападу (трьох осіб): вибір зручної позиції, тактики й техніки маневрування та знешкодження нападників;

- тактику ведення рукопашної сутички в умовах оточення: знешкодження осіб, що нападають зі зброєю та без зброї з усіх боків у довільному порядку.

Протягом другого курсу курсанти опановують:

- больові та прийоми затримання, їх базову техніку, а саме: важіль руки назовні при підході спереду, збоку; важіль руки в середину при підході спереду, з боку, ззаду; дотиснення зап'ястка при підході ззаду та спереду; загин руки за спину ривком при підході спереду, збоку, ззаду.

- кидки, а саме: звалювання за голову, задню підніжку та підсікання.

Вищезазначених прийомів і кидків навчають офіцерів ДКВС України, тому що їх можна застосовувати в обмеженому просторі та виконати з невеликою амплітудою.

Після засвоєння техніки виконання кожного прийому та кидку його починають застосовувати як звільнення від захватів, захист від ударів рукою, ножем, палкою, обеззброювання при загрозі пістолетом спереду та ззаду. Далі відбувається зв'язування мотузкою, поясним ремінцем або одягання кайданок, затримання й конвоювання.

Пізніше здійснюється визначення індивідуальної техніки, де кожен курсант визначає сам для себе та підбирає серед освоєних базових прийомів, кидків індивідуальну техніку й адаптує її під затримання особи з різних положень і всіх видів нападу.

У кінці поточного року відбувається адаптація індивідуальної техніки.

На третьому курсі напрацьовується індивідуальна техніка прийомів затримання та самозахисту за рахунок контрольного підбору прийомів індивідуальної техніки й адаптування підібраних прийомів під затримання, захист під час нападу озброєного правопорушника.

Також вивчається тактика й техніка застосування заходів фізичного впливу при несподіваному нападі однієї особи (напад ззаду). Відбувається вдосконалення підібраних прийомів в умовах нападу, що не очікується. Мета – знешкодження та затримання нападника.

Пізніше опановують тактику й техніку застосування заходів фізичного впливу при груповому нападі (три особи ззаду). Здійснюється вдосконалення підібраних прийомів в умовах групового нападу. Напрацювання психологічної стійкості при кількісній, фізичній і технічній перевазі з боку осіб, що чинять напад.

Наступним є вивчення тактики й техніки застосування заходів фізичного впливу при груповому нападі в умовах оточення. Відбувається вдосконалення підібраних прийомів в умовах оточення осіб, що чинять напад. Напрацювання психологічної стійкості в умовах ведення рукопашної сутички в оточенні осіб, що чинять напад із використанням холодної зброї, підручних засобів і без зброї.

Наприкінці третього курсу розучується тактика й техніка застосування маневрування (обмежений простір, група осіб), а саме:

- маневрування з позиції очікування: в умовах обмеження простору; у натовпі неагресивному; у натовпі агресивному; у натовпі, озброєному підручними засобами; підвестися на ноги з положення лежачи в агресивному натовпі;

- маневрування в бойовій позиції: спочатку захист маневром від атак однієї особи в різних площинах, що здійснюються за допомогою зброї та без неї; потім захист маневром від атак двох та трьох осіб у різних площинах, що здійснюються за

допомогою зброї та без неї. Атаки здійснюються по черзі з мінімальною перервою; захист маневром у колі осіб, що здійснюють напад за допомогою зброї та без неї. Атаки здійснюються по черзі з мінімальною перервою.

На четвертому курсі курсанти закріплюють індивідуальну техніку, а саме:

- застосування заходів фізичного впливу при взаємодопомозі один одному шляхом підібраних прийомів під затримання, щодо їх використання проти правопорушника;

- способи вдосконалення тактики застосування заходів фізичного впливу при вчиненні неочікуваного нападу (однієї особи ззаду);

- способи вдосконалення тактики маневрування при груповому нападі та нейтралізації нападників (три особи ззаду);

- способи вдосконалення тактики захисту та нейтралізації нападників умовах оточення (захист у колі);

- обеззброювання в умовах обмеженого простору. Особливості тактики застосування заходів фізичного впливу в умовах обмеженого простору (особливості приміщення, розташування предметів, меблів), загроза зброї впритул;

- способи обшуку, одягання наручників, зв'язування. Тактика та способи застосування підручних засобів (аксесуарів одягу, ручки, блокноти, запальнички, гребінці, предмети посуду тощо) для відбиття нападу чи нейтралізації нападників.

По закінченню вивчення дисципліни на четвертому курсі курсанти складають залік на основі пройденого матеріалу. Залік складається з теоретичної частини, яка включає в себе підстави застосування заходів фізичного впливу, надання першої медичної допомоги потерпілим особам і правильне оформлення документації після застосування заходів фізичного впливу та практичної частини (можливих конфліктних ситуацій). Складання практичної частини відбувається за певним сценарієм: курсант тягне білет, у якому зазначена коротка фабула початку конфліктної ситуації, його асистенти-правопорушники отримують завдання й настанови від викладача, а потім курсант-співробітник має вирішити конфліктну ситуацію. Асистенти-правопорушники атакують на власний розсуд. Конфліктні ситуації складені так, що майже в 90% випадках необхідно застосовувати заходи фізичного впливу з повним завершенням конфлікту, тобто затриманням та одяганням кайданок і проведенням обшуку, дії, виконані курсантом, оцінює викладач і коментує в разі допущення помилок.

Висновки. Отже, розкрито методи навчання саме офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України застосування заходів фізичного впливу в професійній діяльності. З огляду на специфіку цієї структури, ці методи є актуальними.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні єдиної методики навчання застосування заходів фізичного впливу для співробітників ДКВС України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Чудик А.В. Методика навчання прийомів застосування сили та рукопашного бою в системі фізичної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України. *Збірник наукових праць Національної Академії Державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні науки»*. 2015. Вип. 1. С. 248–261.

2. Лукін Б.П., Бурхайло В.А. Методика навчання техніці застосування заходів фізичного впливу майбутніх офіцерів Національної поліції України засобами кикбоксингу. *Підготовка поліцейських*

в умовах реформування системи МВС України. Київ, 2020. С. 170–172.

3. Колбі І.О. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених в Україні: теоретичні, правові та практичні засади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Класич. приват. ун-т, Національна академія наук України, Ін-т держави і права ім. В.В. Корецького. Запоріжжя, 2019. 553 с.

4. Плisko В.І., Бутов С.Є. Навчання прийомам фізичного впливу та рукопашного бою на основі раціонального співвідношення теоретичних і практичних занять. *Юридична психологія та педагогіка*. 2013. № 1. С. 92–100.

5. Плisko В.І., Носко М.О. Використання заходів фізичного впливу з тактичним осмисленням ситуації відповідно ступеня загрози : монографія. Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет Т.Г. Шевченка, 2010. 284 с.